

Indikatorer – för utveckling av inkluderande undervisning i Europa

**Indikatorer
– för utveckling av inkluderande
undervisning i Europa**

Rapporten har utarbetats inom ett projekt som fått ekonomiskt stöd av EU:s program Livslångt lärande (projekt nummer 135749-LLP-1-2007-1-DK-COMENIUS-CAM). EACEA (Organisationen för utbildning, audiovisuella medier och kultur) har inget ansvar för hur informationen i rapporten kan komma att användas. Ansvaret för innehållet i rapporten ligger helt på författarna.

Education and Culture DG

Lifelong Learning Programme

Rapporten är framtagen genom stöd av Europeiska Kommissionens Generaldirektorat för utbildning och kultur:
http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/index_en.htm

Rapporten är redigerad av Mary Kyriazopoulou och Harald Weber, the Agency's projektledare, genom bidrag från the Agency's styrelseledamöter, nationella samordnare och nationella experter inom indikatorområdet. För kontaktuppgifter, se listan i slutet av dokumentet.

Utdrag ur dokumentet får göras om det finns en tydlig referens till källan. Referens till rapporten ges enligt följande: Kyriazopoulou, M. and Weber, H. (redaktion) 2009. *Indikatorer – för utveckling av inkluderande undervisning i Europa*, Odense, Denmark: European Agency for Development in Special Needs Education.

Rapporten finns tillgänglig elektroniskt på 21 språk på the Agency's webbplats: <http://www.european-agency.org/publications/ereports>

Omslagsbild: Virginie Mahieu, elev vid EESSCF-skolan, Verviers, Belgien

ISBN: 978-87-92387-91-2 (Elektronisk) ISBN: 978-91-28-00223-3 (SE, Tryckt)
ISBN: 978-87-92387-71-4 (Tryckt) ISBN: 978-91-28-00229-5 (SE, PDF)
Bestnr: 00223 (Sverige, SPSM)

2009

European Agency for Development in Special Needs Education

Sekretariat
Østre Stationsvej 33
DK-5000 Odense C Denmark
Tel: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Brysselkontor
3 Avenue Palmerston
BE-1000 Brussels Belgium
Tel: +32 2 280 33 59
brussels.office@european-agency.org

www.european-agency.org

INNEHÅLL

1. INLEDNING	5
2. PRESENTATION.....	7
3. RAMVERK OCH GRUNDER.....	9
4. SYFTEN OCH MÅL	11
5. BEGREPP OCH DEFINITIONER.....	13
5.1 Inkludering	13
5.2 Policy indikatorer	14
6. INDIKATORER FÖR SPECIALUNDERVISNING OCH INKLUDERANDE UNDERVISNING.....	19
7. ATT UTVECKLA INDIKATORER INOM PROJEKTETS RAM... 	22
7.1 Områden.....	25
7.2 Villkor.....	26
7.3 Indikatorer.....	27
8. METODSAMBAND MED TEMATISKA PROJEKT.....	35
9. YTTERLIGARE STEG.....	37
REFERENSER	41
ORDLISTA.....	43
DELTAGANDE EXPERTER.....	44

1. INLEDNING

Rapporten presenterar resultaten av ett projekt inom European Agency for Development in Special Needs Education (the Agency), efter beslut av the Agency's styrelseledamöter. Temat för projektet är "Indikatorer – för utveckling av inkluderande undervisning¹ i Europa". Projektet har finansierats av EU:s program Livslångt lärande som drivs av Europeiska kommissionens generaldirektorat för utbildning och kultur.

Styrelsen för the Agency var intresserad av att indikatorer inom området inkluderande undervisning utvecklades, baserat på policy och praktik, för att användas som verktyg för att följa upp utvecklingen i det egna landet. Dessutom kan en uppsättning indikatorer också vara ett verktyg på den europeiska nivån för the Agency's datainsamling inom utvalda områden för utveckling inom länderna.

Totalt 23 länder – Belgien, flamländsk- och fransktalande delar, Cypern, Danmark, Estland, Frankrike, Grekland, Irland, Island, Italien, Lettland, Litauen, Malta, Nederländerna, Norge, Portugal, Schweiz, Spanien, Storbritannien (England och Skottland), Sverige, Tjeckien, Tyskland, Ungern och Österrike – utsåg 32 nationella experter till projektet. Kontaktuppgifter för experterna finns på sid 44. Deras bidrag tillsammans med bidragen från the Agency's styrelseledamöter och de nationella samordnarna var mycket värdefulla för projektet och har bidragit till det goda resultatet.

Rapporten presenterar ramverket, och grunden, syftena och målen, men också den metodologi som använts samt en första uppsättning indikatorer inom tre områden (lagstiftning, delaktighet, finansiering) av inkluderande undervisning. Nu planeras uppföljningsarbete med den första uppsättningen indikatorer så att de blir operativa, genom att specifika indikatorer utvecklas, så att en uppföljning på nationell och europeisk nivå kan ske.

¹ I rapporten används genomgående begreppet inkluderande undervisning i enlighet med Salamanca-överenskommelsen (1994) och FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (2006), dvs. inkluderande undervisning är ett mål som alla länder arbetar mot. Inkluderande undervisning ses som en pågående process – inte ett slutresultat, och länders policy och praxis är i olika stadier i denna utvecklingsprocess.

Ytterligare information om projektet finns på: www.european-agency.org/agency-projects/indicators-for-inclusive-education

Cor Meijer

Direktör

European Agency for Development in Special Needs Education

2. PRESENTATION

Rapportens avsikt är att presentera de huvudsakliga resultaten, ramverket, och grunderna, syftena och målen, såväl som den metodologi som använts i the Agency-projektet för att undersöka temaområdet "Indikatorer – för utveckling av inkluderande undervisning i Europa".

Projektets syfte var, enligt styrelseledamöternas överenskommelse att utveckla en metodologi som skulle leda till en uppsättning indikatorer på nationell nivå, men som också ska kunna användas på europeisk nivå, med tydligt fokus på policy-förhållanden som kan stödja eller hindra utvecklingen av inkluderande undervisning i skolor. Flera europeiska och internationella institutioner har tagit på sig uppgiften att utveckla indikatorer på specifika policy-områden. Detta projekt har byggt på dessa erfarenheter för att utveckla indikatorer inom området inkluderande undervisning. Projektet har följaktligen två huvudlinjer, den första är utveckling och implementering av ett underifrån-perspektiv för att identifiera relevanta indikatorer baserade på konsensus hos experterna från the Agency's medlemsländer. Den andra är en första uppsättning indikatorer inom området, exempel på hur de ska användas samt att göra dem mätbara (dvs. lämpliga för uppföljning).

Totalt nominerade 23 länder 32 sakkunniga att delta i projektarbetet. Med sin expertis och kompetens lämnade de värdefulla bidrag till projektmötenas och arbetsgruppernas reflektioner och diskussioner liksom utvecklingen av metodologin och de huvudsakliga projektresultaten. Utan deras bidrag skulle projektets utveckling inte varit möjlig.

Rapporten är upplagd enligt följande: Efter inledningen i avsnitt 1 och den här presentationen (avsnitt 2) ger avsnitt 3 en översikt av ramverket och grunderna som ledde mot projektets mål, följt av avsnitt 4 som presenterar syften och mål. Avsnitt 5 presenterar de huvudbegrepp och definitioner som använts under hela projektet. Avsnitt 6 ger exempel på andra indikatorer som utvecklats på europeiska/internationella nivåer inom området specialpedagogik. Ramverket och metodologin som inom projektet använts för att utveckla indikatorer på förutsättningar för inkluderande undervisning förklaras i avsnitt 7, inklusive uppsättningen indikatorer i de tre nyckelområdena för inkluderande undervisning: lagstiftning,

delaktighet och finansiering. Avsnitt 8 och 9 visar hur det presenterade arbetet stämmer överens med tidigare och framtida arbete inom the Agency. Det sista avsnittet behandlar frågan om vilka ytterligare steg som krävs för att man skall kunna använda indikatorerna för uppföljning av inkluderings/exkluderingsprocesser.

Rapporten har olika målgrupper. Den är strukturerad så att en läsare som är intresserad av bakomliggande begrepp och av processer samt att utveckla indikatorer kan läsa avsnitten i den ordning de kommer. De läsare som huvudsakligen är intresserade av uppsättningen indikatorer hänvisas direkt till avsnitt 7. Avsnitt 8 och 9 visar hur det presenterade arbetet passar in i the Agency's nuvarande verksamheter och vilka ytterligare steg som måste tas i processen för att utveckla operativa indikatorer.

3. RAMVERK OCH GRUNDER

Inkluderande undervisning är inte ett statiskt fenomen. Den har utvecklats på olika sätt och fortsätter att utvecklas. I andra delar av the Agency's arbete (t ex Watkins, 2007) sägs det klart att "*Uppfattningar om, policys för och praktik i inkluderande undervisning förändras hela tiden i alla länder.*" (s. 20) Många länder arbetar med att se över och ändra sina policys och sin lagstiftning för inkluderande undervisning, grundat antingen på kunskap och erfarenheter från pågående pilotprojekt eller genom att införa nya finansieringsstrategier för specialpedagogiskt stöd, eller genom att implementera nya policys när det gäller kvalitetssystem och uppföljning av undervisning. Förändringsprocesser kräver verktyg för att kartlägga utveckling.

Verktyg för uppföljning bygger ofta på en uppsättning indikatorer som mäts med jämna mellanrum för att kontrollera om uppsatta mål har nåtts. För närvarande finns det dock mycket få kvalitativa eller kvantitativa indikatorer att tillgå inom det specialpedagogiska området och inkluderande undervisning på europeisk nivå. Behovet av ett sådant verktyg uttrycktes i en undersökning som omfattade hela Europa och gjordes av the Agency 2006. Undersökningens syfte var att samla information från medlemsländer i the Agency om olika aktuella och framtida frågeställningar och trender som bör utforskas inom det specialpedagogiska området. De frågeställningar och trender som identifierades i undersökningen valdes utifrån de nationella prioriteringarna i specialpedagogik, samt prioriteringar inom undervisning på den europeiska nivån som identifierades av Europarådet (2000). Utbildningsministerierna i 22 europeiska länder deltog i undersökningen. Resultatet visar tydligt på att länderna var speciellt intresserade av utveckling av indikatorer inom området inkluderande undervisning.

Detta resultat överensstämmer med dokumentet "Undervisning och yrkesutbildning i Europa: skilda system, gemensamma mål för 2010: Arbetsprogrammet för framtida undervisnings- och yrkesutbildningssystem" (Europeiska kommissionen 2002) som tydligt tar upp vad som behöver göras för att nå det andra strategiska målet som togs upp av medlemsländerna: *Att underlätta tillgång till all utbildning och yrkesutbildningssystem* Mål 2.3 Att stödja ett aktivt medborgarskap, jämställdhet och social sammanhållning: "*Utbildning och*

yrkesutbildningssystem spelar en viktig roll i att understödja demokratiska samhällen i Europa. En grundprincip som måste förstärkas är att alla medborgare ska ha likvärdig tillgång till utbildning och yrkesutbildning. Detta innebär att det inom medlemsländerna ges särskild uppmärksamhet till stödet för utsatta grupper och individer, speciellt de som har svårigheter i lärandet.” (s. 25)

Projektet är planerat som ett första steg för att ge länderna den information som saknats om indikatorer inom det här området och som en grund för att följa upp utvecklingen i respektive land. Likaså är information som rör indikatorer ett område som rönt ett ökat intresse från externa grupper och organisationer – såsom Europeiska kommissionen.

I projektet ges inte information om inkludering som sådan, men man försöker presentera ett sätt att utveckla indikatorer genom att använda ett underifrån-perspektiv. I projektet ges också ett förslag till en första uppsättning indikatorer.

4. SYFTEN OCH MÅL

Projektets syfte – som diskuterats och överenskommit av the Agency's medlemsländer och projektexperterna – var att utveckla en uppsättning indikatorer på nationell nivå, men som också kan användas på europeisk nivå, med tydligt fokus på policyförhållanden som kan stödja eller hindra utvecklingen av inkluderande undervisning inom skolor. Projektet har särskilt inriktat sig på att utveckla:

- Ett ramverk och en metodologi för att utveckla indikatorer för detta projekt såväl som framtida tematiska projekt i the Agency inom området inkluderande undervisning;
- En första uppsättning kvantitativa och kvalitativa indikatorer för policyförhållanden för inkluderande undervisning som ska användas på nationell nivå;
- En mindre uppsättning kvantitativa och kvalitativa nyckelindikatorer på policy för inkluderande undervisning som ska användas på europeisk nivå.

Den uppsättning indikatorer som utvecklats i projektet:

- Har grundats på huvudresultaten från the Agency's tidigare projekt inom området inkluderande undervisning;
- Har använt resultaten från en europeisk hearing med ungdomar med behov av särskilt stöd i undervisningen (*Ungas röster: Att möta mångfald i utbildningen*, Lissabon-deklarationen, 2007; Soriano et al., 2008);
- Har använt ett underifrån-perspektiv i utvecklingen på europeisk nivå, för att tillförsäkra att de kan användas inom de olika utbildningssystemen i Europa.

Ytterligare mål och resultat i projektet, har varit att använda indikatorerna för inkluderande undervisning för att:

- Ge ett verktyg för länderna att följa upp sin egen utveckling grundat på policy och praktik;
- Ge en fördjupad översikt av de tre utvalda nyckelområdena inom inkluderande undervisning: lagstiftning, finansiering och delaktighet;

- Identifiera nyckelområden inom området inkluderande undervisning där det behövs ytterligare arbete;
- Ge the Agency ett verktyg på europeisk nivå som kan användas när man samlar in utvalda data om olika länders utveckling.

Intentionen var att projektet skulle etablera grunden för utveckling av en överenskommen uppsättning kvalitativa och kvantitativa indikatorer som var och en godkändes av de deltagande länderna. Med lämpliga indikatorer kan området inkluderande undervisning öppnas upp för konstruktiv jämförelse och ömsesidigt lärande från goda (dvs. effektiva och framgångsrika) metoder. Det var också meningen att projektet skulle ge varje land ett verktyg för att följa upp utvecklingen i sin egen policy och praxis. Även om liknande verktyg grundade på indikatorer kan finnas i några få länder har länderna kommit överens om att underlätta ovan nämnda jämförelse och lärandeprocess. Den gemensamma utvecklingen av indikatorer på europeisk nivå ger ett europeiskt mervärde till projektet.

5. BEGREPP OCH DEFINITIONER

5.1 Inkludering

Tolkningen av termer som undervisning av elever i behov av särskilt stöd, inkluderande undervisning eller inkluderande skolor varierar mycket inom Europa. Därför ansågs det viktigt att i början av projektet diskutera, klargöra och komma överens om ett antal begrepp och deras respektive definitioner som kunde stödja utvecklingen av indikatorprojektet. Begreppen har utvecklats och använts inom andra delar av the Agency's arbete.

Fokus för the Agency's arbete är klart och tydligt utveckling inom området undervisning för elever i behov av särskilt stöd. Även om undervisning av elever i behov av särskilt stöd och specialpedagogisk undervisning är två sidor av samma mynt, är the Agency's arbete *fokuserat på system och åtgärder* och inte på specifika typer eller kategorier av behov.

Definitioner och uppfattningar om vad som menas med specialpedagogisk undervisning varierar mycket inom olika länder. Det finns ingen gemensam tolkning av termer som *handikapp, särskilda behov, eller funktionsnedsättning* för länderna. I andra delar av the Agency's arbete (t ex Meijer, 2003) uttrycks det tydligt att: *“Dessa skillnader har snarare mer att göra med administrativa, finansiella förordningar för genomförande än med variationer i förekomst och olika typer av behov av särskilt stöd i länderna.”* (s.126)

The Agency's arbete fram till idag visar att den nuvarande trenden i Europa är att utveckla en policy som innebär inkludering av elever/studerande i behov av särskilt stöd i reguljära skolor och ge lärare olika grader av stöd i form av extra personal, material, fortbildning och utrustning.

Erfarenheter från många länder visar att inkludering av barn och ungdomar i behov av särskilt stöd lyckas bäst i inkluderande skolor som tar emot (nästan) alla barn i samhället. Det är inom den kontexten som de i behov av särskilt stöd kan uppnå största möjliga framgång i utbildning och social inkludering.

Överenskommelser om vilka miljöer som anses “inkluderande” är inte så tydliga.

I andra delar av the Agency's arbete (t ex Meijer 2003) har en operationell definition av inkluderande miljöer använts: *“de undervisningsmiljöer där elever i behov av särskilt stöd till största delen följer samma kursplan som den vanliga klassen tillsammans med kamrater utan behov av särskilt stöd.”* (s. 9)

De olikheter i miljöer och typer av åtgärder som erbjuds i de olika länderna understryker emellertid de stora svårigheter som uppstår när man ska jämföra situationer i hela Europa. Alla länder är på *“olika stadier på resan mot inkludering, vars vägskyltar satts upp av Salamanca-deklarationen”* (Peacey, 2006). Termen “inkludering” har i sig själv gjort en resa sedan den först introducerades i en undervisningskontext. I andra delar av the Agency's arbete (t ex Watkins, 2007) har ett argument om utvecklingen framförts *“... det står nu klart att det är en mycket större grupp av elever som är sårbara när det gäller exkludering än dem som identifierats som elever i behov av särskilt stöd.”* (s. 16) Inkludering kan ses som ett försök att flytta idéer om utbildning för alla bortom “att gå i ordinarie undervisning” då elever kan vara integrerade – dvs. vara på samma fysiska plats – men inte nödvändigtvis delar undervisningserfarenhet med sina kamrater. Inkludering innebär att elever i behov av särskilt stöd “har tillgång till läroplanen” som på bästa sätt möter deras behov.

I detta och andra projekt i the Agency har UNESCO: s (1994) Salamanca-deklaration (UNESCO, 1994), som behandlar inkluderande undervisning, varit den ledande principen: *“Ordinarie skolor med det här inkluderande synsättet är det effektivaste medlet att motarbeta diskriminerande attityder, skapa välkomnande miljöer för undervisningsområdet, bygga ett inkluderande samhälle och uppnå utbildning för alla; dessutom ger de en effektiv undervisning för majoriteten av barn och förbättrar effektiviteten och slutligen kostnadseffektiviteten i hela utbildningssystemet.”* (s. 8)

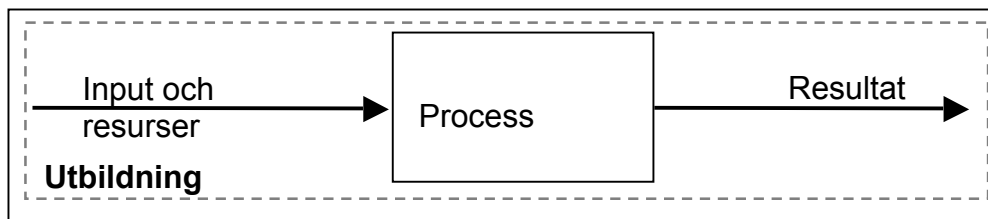
5.2 Policy indikatorer

I följande avsnitt används input-process-resultat modellen anpassad för utbildningsområdet.

I slutet av rapporten presenteras en ordlista med nyckeltermmer som används i texten för att ytterligare förklara och definiera några av de tekniska termer som används i följande avsnitt.

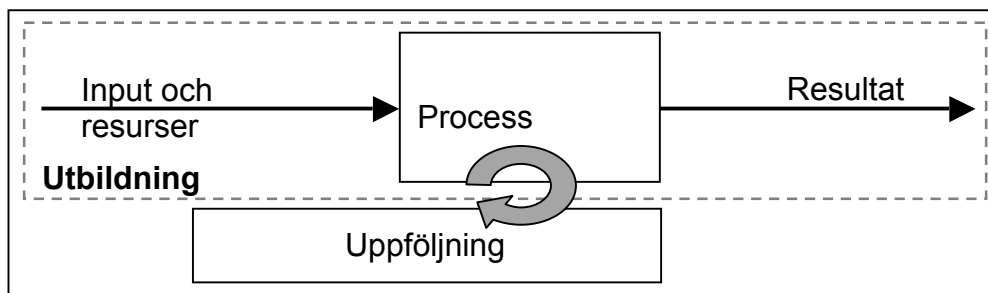
Systemet – presenterat i Figur 1 – består av tre element:

Input och resurser innehåller alla aspekter som lagts in i systemet för att nå ett visst resultat. På utbildningsområdet kunde input och resurser inte bara vara t ex finansiella resurser, eller lagstiftning om utbildning, utan också lärarnas utbildning eller frågor kring infrastruktur. Undervisningsprocesser omvandlar dessa input och resurser till output och resultat. Medan output beskriver effektivitetsmått som graden av delaktighet eller skolresultat, belyser den här rapporten betydelsen av resultat aspekter som betonar effekterna, inverkan eller konsekvenserna av input och processer, dvs. teoretisk och funktionell literacy, självständighet eller medborgarskap (Literacy: i svenskan finns inte något motsvarande begrepp, därför används det engelska uttrycket literacy i denna text. Se vidare SOU 1997:108 Att lämna skolan med rak rygg, bilaga 2). *Process* slutligen refererar till alla utbildningsaktiviteter, inklusive metoder, stats/regional/skol-praktik eller undervisningspraktik i klassrummet.

Figur 1: Input-process-resultat modell för undervisning

Uppföljning innebär en systematisk process av periodisk eller fortlöpande bedömning, testning eller utvärdering för att bestämma nivån på eller värdet av indikatorer med kvalitetsmål eller riktvärden. Uppföljning är en grundläggande aktivitet i varje process som gäller fortlöpande förbättring. Det ger en länk bakåt från (tidigare) resultat till input/resurs som tilldelats och till att (om)planera processen (se Figur 2). Uppföljning kan göras på olika nivåer; t ex kan uppföljning i ett decentraliserat system ske på regional, eller t o m skolnivå. Dessutom kan resultat från uppföljningen vara tillgängliga för alla, eller begränsas till de användare som är direkt involverade i ledningen av utbildningsprocessen.

Figur 2: Uppföljning input-process-resultat modeller

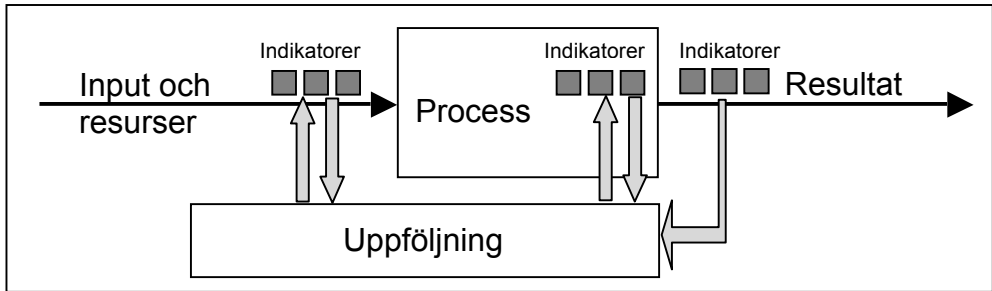
Indikatorer kan i det här projektets kontext ses som “sensorer” som är konstruerade och placerade på ett sådant sätt att de kan upptäcka viktiga förändringar. I ett uppföljningssystem hjälper indikatorerna användarna att fokusera på områden som behöver uppmärksammas.

Följaktligen måste indikatorerna:

- Täcka alla relevanta områden (dvs. inte ha några “blinda fläckar” där förändringar förblir dolda);
- Vara känsliga nog för att upptäcka förändringar när de sker;
- Vara informativa, dvs. ge tecken på orsaker till förändring.

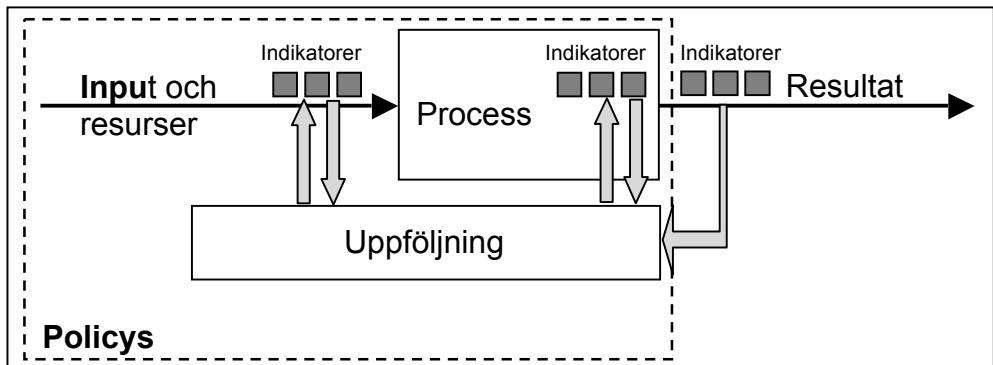
Medan det ofta är så att indikatorer är resultatorienterade (t ex indikatorer och referenspunkter i uppföljningen av processen mot Lissabon-målen för utbildning) så finns det ibland en brist på indikatorer relaterade till input, resurser och processer som skulle kunna leda till förståelse av varför resultat förändras, eller inte förändras.

Orsakerna till det första är att resultatindikatorer i de flesta fall inte *direkt* kan påverkas när man i uppföljningen upptäcker avvikelser mellan resultatindikatorer och planerade värden. Förändringar i resurstilldelning eller input såväl som förändringar i processerna används för att (*indirekt*) modifiera resultatet. Därför är det även viktigt att följa upp indikatorer inom de båda andra områdena (se Figur 3).

Figur 3: Indikator-spridning i uppföljning

Allmänna policys kan definieras som ett system av lagar, förordningar, handlingsinriktningar och finansiella prioriteringar. I det här fallet är *lagstiftning* en del av en policy. Lagen inom ett speciellt område innefattar specifik lagstiftning som finns i konstitutionell och internationell lag. Figur 4 visar hur denna definition passar i input-process-resultat modellen. Det bör understrykas att förekomsten av ett uppföljningssystem på lokal/regional/nationell nivå också ska ses som en del av policy-ramverket.

Figur 4: Uppföljningssystem med fokus på policys

Lagstiftning kan också förstås som det system som förenar mer specifika policys på ett sammanhängande sätt för att försäkra att de individuella policymålen verkligen kan nås när policyn implementeras i praktiken. Fokus är därför mer på hur policys förhåller sig till varandra, överensstämmelsen mellan olika policyinitiativ och hållbarheten i policyinitiativ. Som visats tidigare i ovan nämnda modell, anses lagstiftning som en input/resurs aspekt i utbildning.

Eftersom projektet fokuserar på policyförhållanden, berörs resultat-indikatorer mycket lite i rapporten. Men som Figur 3 och 4 visar är

resultatindikatorer viktiga källor för information i uppföljnings-systemet. Därför var projektets syfte att utveckla en uppsättning indikatorer från områdena input/resurser och från processer så att de är kompatibla med andra nationella, europeiska eller internationella resultatindikatorer. Varje land som använder de indikatorer som beskrivs senare i projektrapporten kan alltså lägga till sina egna resultatrelaterade indikatorer för att komplettera uppsättningen uppföljningsindikatorer.

6. INDIKATORER FÖR SPECIALUNDERVISNING OCH INKLUDERANDE UNDERVISNING

För att få en översikt över läget inom området indikatorer för specialundervisning och inkluderande undervisning ombads projektdeltagarna att göra en genomgång och identifiera några relevanta exempel på indikatorer som utvecklats på europeisk och internationell nivå. I genomgången visar det sig att en del forskningsarbete och studier har genomförts med syftet att stödja och förbättra undervisningskvaliteten i inkluderande miljöer. De olika uppsättningar indikatorer som utvecklats för specialundervisning och inkluderande undervisning täcker aspekterna *input*, process och *output* såväl som *makro* (lagstiftning, politiska och administrativa ramverk), *meso* (skola, samhällstjänster), *mikro* (klassrum) och *person* (lärare, studerande) nivå. Några få indikativa exempel på detta nämns i det följande.

Index för inkluderande undervisning

Booth och Ainscow (2002) har utvecklat ett antal indikatorer till stöd för att främja inkluderingsutvecklingen i skolor. Indexet ger skolorna ett stöd för egenbedömning och utveckling. Man använder personalens, elevernas och föräldrarnas åsikter, såväl som åsikter hos andra personer i samhället. Det innefattar en detaljerad undersökning av hur hinder för lärande och delaktighet kan minskas för alla elever. Indikatorerna täcker tre dimensioner:

- *Att skapa inkluderande kulturer* (bygga samhälle, etablera inkluderande värderingar);
- *Ta fram inkluderande policys* (utveckla en skola för alla, organisera stöd);
- Utveckla en inkluderande praxis (arrangera lärande, samla resurser.

Kvalitetsindikatorer i specialundervisning

Hollenweger och Haskell (2002) har utvecklat ett antal kvalitetsindikatorer som täcker aspekterna på utbildningsinput och resurser, processer och resultat:

- *Utbildningsinput och resurser*: policys, samhällskaraktäristika, resurser, personal, studerandekaraktäristika, familjekaraktäristika;

- *Undervisningsprocesser*: stat/skolenhetspraktik, skolbyggande – nivåpraxis, praktik i klasrumsundervisningen, studerandeorienterade domäner;

- *Utbildningsresultat för system och individer*: Teoretisk och funktionell literacy, fysisk hälsa, ansvar och beroende, medborgarskap, personligt och socialt välbefinnande, tillfredsställelse.

Rättigheter för elever med funktionsnedsättningar i en utbildningsmodell

För att skapa ett ramverk i flera nivåer för att utvärdera inkluderande undervisning av elever i behov av särskilt stöd på lokal/skol-, nationell- och internationell nivå använde Peters, Johnstone och Ferguson (2005) utbildningsmodellen Disability Rights in Education Model (DREM). Modellen är ett verktyg för beslutsfattare på utbildningsområdet, utbildare, samhällsmedlemmar och intresseorganisationer för elever med funktionsnedsättningar DREM åskådliggör en dynamisk samverkan mellan resultat, resurser, kontexter och input.

För var och en av de tre nivåerna (lokal, nationell, internationell), finns det ett antal samverkande resultat som kan användas som katalysatorer. Detta för att optimera möjligheter till att undervisningsprocessen resulterar i de förväntade individuella och sociala fördelar som utgör huvudresultatet i modellen. Resurser, kontexter och andra bidrag ger underlag och sociala villkor för systemet så att resultat åstadkoms och undervisningsprocesser kommer till stånd.

Det är ingen uttömmande genomgång som samlats in av projektdeltagarna, utan några exempel på arbete med att utveckla indikatorer inom området specialundervisning och inkluderande undervisning på europeisk och internationell nivå. Syftet med genomgången var att identifiera i vilken utsträckning existerande uppsättningar av indikatorer passar att användas i the Agency's projekt.

Förutom den europeiska/internationella nivån ombads projektdeltagarna att gå igenom vad som redan fanns på nationell nivå när det gäller kvalitativa och kvantitativa indikatorer för policies i inkluderande undervisning. Deltagarna har låtit förstå att i många länder står frågan om "indikatorer" högt på den politiska agendan och

att de har utvecklat eller håller på att utveckla indikatorer inom området inkluderande undervisning på olika nivåer (skola, klassrum, etc.).

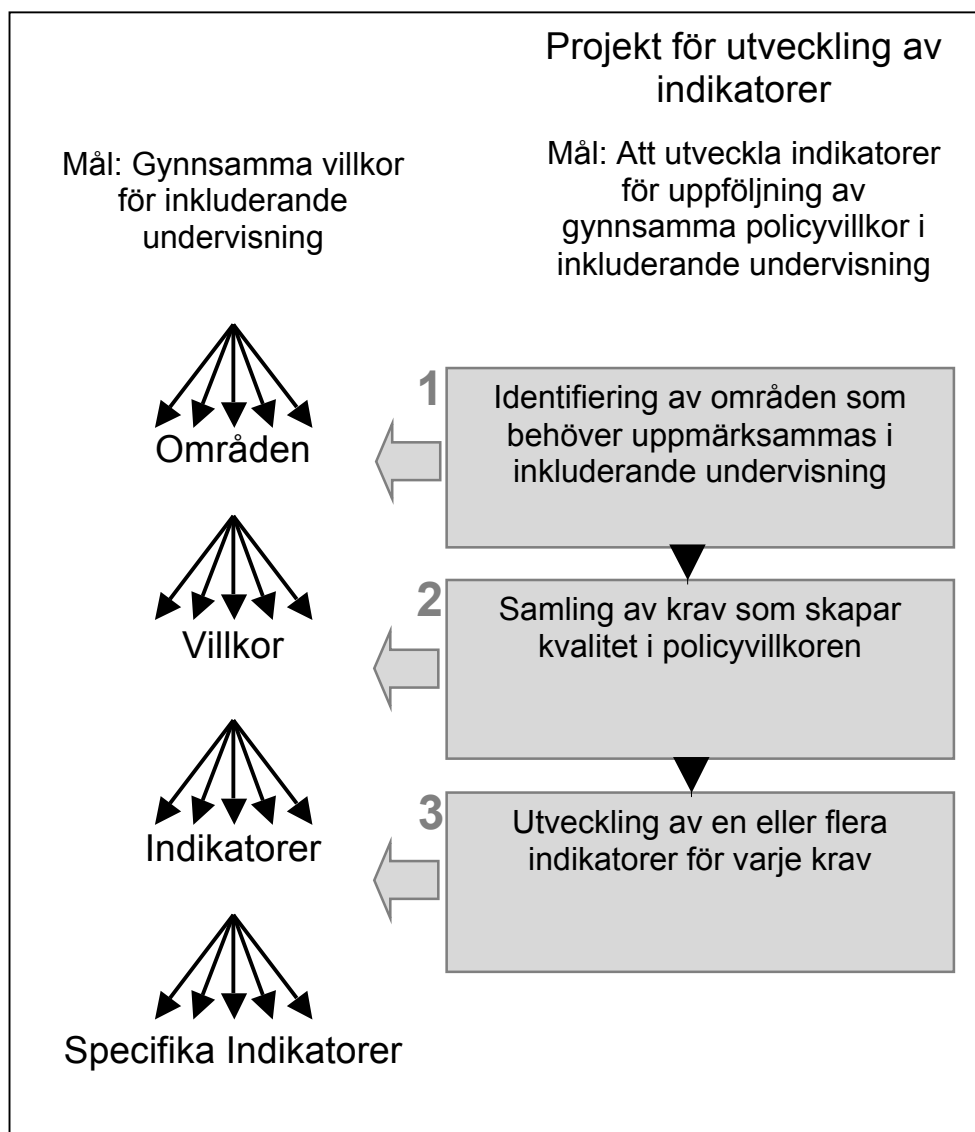
I många länder och på europeisk och internationell nivå finns det ett antal indikatorer utvecklade för att följa upp specialpedagogiska insatser/inkluderande undervisning på olika nivåer, främst på skol- och klassrumsnivå. Men projektdeltagarna anser att inga av de befintliga uppsättningarna av indikatorer passar att överföra och använda i andra nationella undervisningskontexter eller på europeisk nivå.

Det finns olika orsaker till detta, såsom fokus (t ex skola, klassrumsnivå) eller hur de täcker området inkluderande undervisning (de nyckelfaktorer som utgör området inkluderande undervisning), etc. Dessutom används inga av de uppsättningar indikatorer som deltagarna gick igenom till att följa upp policies för inkluderande undervisning på nationell nivå.

7. ATT UTVECKLA INDIKATORER INOM PROJEKTETS RAM

Projektet syftar till att presentera en blandning av indikatorer från alla kvalitetsdimensioner, dvs. huvudsakligen från input/resurser och process, och där det passar också från output/resultat. Därför använder projektet ett underifrån-perspektiv vars syfte är att täcka in hela bredden av området inkluderande undervisning.

Figur 5: Utveckling av indikatorer

Grundat på projekt målet att skapa en uppsättning indikatorer för uppföljning av policyförhållanden i the Agency, har projektdeltagarna som första steg identifierat alla *områden* som behöver uppmärksammas vid utveckling av indikatorer. Varje område delades sedan upp i relevanta *villkor* som huvudsakligen representerar policyns kvalitet i respektive område. Slutligen utvecklades *indikatorer* som ger stöd för identifiering av lämplig policy för inkluderande undervisning. Ett sista steg – som inte var planerat inom projektet utan för uppföljningsarbetet – är att identifiera en eller flera *specifika faktorer* per indikator, för att underlätta mätningar och jämförelser antingen med tidigare mätningar eller med data från olika länder.

Uppdelningen av utbildningsområdet i mindre delar, villkor, indikatorer och specifika indikatorer såväl som projektets utvecklingsmetod visas i Figur 5. I det följande förklaras de rangordnade nivåerna ytterligare.

Områden

Vid arbetsgruppernas möten identifierade deltagarna ett antal områden – grundade på diskussioner mellan de sakkunniga – som ansågs viktiga inom området inkluderande undervisning och som borde tas med. De nyckelområden som identifierades täcker huvudaspekterna inom inkluderande undervisning och ger ramverket för att identifiera och definiera policy som kan stödja eller hindra utvecklingen av inkluderande undervisning i skolor. De områden som identifierats är listade i avsnitt 7.1

Med hänsyn till projektets tidsbegränsning och det faktum att the Agency's fleråriga arbetsprogram innehåller andra redan inplanerade tematiska projekt och projektuppdateringar som kommer att behandla vissa av dessa ämnen, bestämdes det att projektet skulle prioritera och fokusera på några underavdelningar inom områdena. Beslutet grundades på att projektdeltagarna ansåg att dessa hade relevans och berörde the Agency's framtida projektplaner. Deltagarna kom överens om att fokusera på områdena *lagstiftning*, *delaktighet* och *finansiering*.

Villkor

Villkor beskriver nödvändiga förutsättningar för inkluderande undervisning. Hur villkoren är formulerade uttrycker också den kvalitetsnivå som erfordras – t ex *fullständig överensstämmelse*

mellan nationell lagstiftning för utbildningsområdet och internationella överenskommelser. Projektdeltagarna möttes två gånger under projektets gång och identifierade en uppsättning villkor för de tre utvalda områdena. Projektets rådgivande grupp gick därefter igenom villkoren och omstrukturerade dem för att undvika överlappningar eller motstridiga villkor. Alla de villkor som identifierades är listade i avsnitt 7.2.

Det finns naturligtvis olika sätt att uppfylla de insamlade villkoren. Projektets syfte var också att – när det var möjligt inom utsatt tid – sammanställa alternativa vägar för att implementera de flesta av villkoren.

Indikatorer

Indikatorer pekar på aspekter som representerar en eller flera delar av villkoret (t ex “överensstämmelse med internationella överenskommelser”). De innehåller inte ett kvalitetsuttalande, inte heller förutbestämmer de om de specifika mätindikatorerna är kvalitativa eller kvantitativa. Indikatorerna identifierar/namnger emellertid de speciella aspekter som måste värderas och följas upp (t ex överensstämmelse). Flera indikatorer kan användas för varje villkor. Listan på indikatorer finns i avsnitt 7.3.

Specifika indikatorer

En specifik indikator betyder att den ska vara operationell. Varje indikatorområde kan ha en eller flera specifika indikatorer, var och en antingen ett kvalitativt eller kvantitativt mått.

Kvalitativa specifika indikatorer (t ex “Nivå av överensstämmelse”) fordrar en process för att bli operationella, grundad på en fullständig, förutbestämd värdeskala (dvs. ordinalskala). De skalvärden som ska definieras har en total ordningsföljd, t ex genom att använda ord som “dålig”, “medel” eller “bra” för att uttrycka rangordning såväl som kvalitetsnivå. Minimala kvalitativa skalor innehåller bara två värden, dvs. “existerar” eller “existerar inte” eller “ja” eller “nej”. Listor på specifika indikatorer som bara använder minimala kvalitativa värden kan också betraktas som checklistor.

Kvantitativa specifika indikatorer är alltid konstruerade som ett förhållande mellan två kvantitativa faktorer – detta gör de specifika indikatorerna oberoende av storleken på den population man mäter.

Resultatet i sig ger inte omedelbart information om huruvida det uppnådda och observerade värdet kan anses vara bra eller inte. Det är snarare så att jämförelsen med andra värden underlättar bedömningen av den kvantitativa specifika indikatorn. Jämförelse kan göras antingen med värden från samma land, men från olika mätningar (t ex i en trendanalys), för att avgöra om en viss situation utvecklas i avsedd riktning. Jämförelser med värden från andra länder kan göras för att underlätta upprättande av riktlinjer och ömsesidigt lärande.

På grund av de mycket stora insatser som krävs för att utveckla specifika indikatorer av tillräcklig kvalitet, ingick den uppgiften inte i detta ettårsprojekt.

7.1 Områden

Listan nedan identifierar ett urval av områden som anses relevanta för inkluderande undervisning på policynivå. Den ska inte ses som fullständig och den innehåller inte heller nödvändigtvis aspekter som alla är av samma sort, relevans eller nivå. Ändå passar alla de nyckelaspekter som diskuterats av de 32 deltagarna in under de här rubrikerna:

1. Lagstiftning och balans/överensstämmelse mellan inkluderande undervisning och andra policyinitiativ.
2. Tydlig nationell policy för inkluderande undervisning:
 - Godtagbar nationell inställning till begreppet nivågruppering;
 - Samband mellan allmän och speciell resurstilldelning; att förebygga att särskilda behov uppstår.
3. Värdegrunder i läroplanen som referenspunkter:
 - Läroplan;
 - Avgångsbetyg.
4. Inbyggda utvärderingssystem:
 - Identifiering av behov av särskilt stöd genom användning av t ex formativa/pågående utvärderingar av metoder för lärande för alla elever.
5. Elevers och föräldrars deltagande i beslutsprocessen.

6. Samband mellan inkluderande undervisning och livslångt lärande/ tidigt stöd.
7. Motivation genom resursfördelning och stödåtgärder, att skolorna får resurserna direkt, inte baserat på behovsdiagnoser.
8. Finansiering och processer kopplas till finansieringsmekanismer.
9. Samarbete mellan sektorer.
10. Tvärvetenskapliga stödsystem.
11. Lärarutbildning/fortbildning av yrkesgrupper (inklusive användning av informations- och kommunikationsteknologi – IKT).
12. System/kulturer som uppmuntrar samarbete och lagarbete bland lärarna.
13. Differentiering, mångfald och flerkulturell undervisning i klassrummet.
14. System för ansvarsfördelning (delegationsordning).

Inom projektets ramverk valdes 3 av de 14 områdena ovan för ytterligare genomgång: lagstiftning, delaktighet och finansiering.

7.2 Villkor

Nedan presenteras den uppsättning villkor som utvecklades av projektdeltagarna, förbundna med de tre nyckelområdena för policyvillkor (lagstiftning, delaktighet, finansiering), som tycks vara gynnsamma för inkluderande utbildning på nationell nivå.

Villkor på lagstiftningsområdet

På det här området ska balansen och överensstämmelsen mellan inkluderande undervisning och andra policyinitiativ utvärderas. Det fordrar att följande är uppfyllt:

1. Full överensstämmelse mellan nationell lagstiftning på utbildningsområdet och internationella överenskommelser.
2. Full överensstämmelse mellan olika nationella lagar.
3. Skollagstiftning täcker alla utbildningsnivåer.
4. Skollagstiftning behandlar utbildning och professionalisering av lärare, psykologer, övrig skolpersonal etc, med särskilt fokus på att möta mångfald.

-
-
5. Skollagstiftning behandlar till fullo frågor som flexibilitet, mångfald och rättvisa i all utbildning och för alla elever/studerande.
 6. Skollagstiftning behandlar till fullo frågor om uppföljning och ansvar för all utbildning och omfattar alla elever/studerande.

Villkor på området delaktighet

Inom det här området ska antagning vid skolor och urvalspolicys såväl som frågor om läroplan, identifiering av undervisningsbehov och bedömning utvärderas. Det fordrar att följande är uppfyllt:

1. Antagningspolicys främjar tillgång till vanliga skolor för alla elever/studerande.
2. Nationella riktlinjer i läroplanen ska, om de finns, helt och hållet underlätta inkludering av alla elever/studerande.
3. Nationella provsystem ska, om de finns, konsekvent följa principen om inkluderande bedömning, och inte fungera som ett hinder för delaktighet i bedömning eller lärande.
4. Identifiering av undervisningsbehov och bedömningssystem ska till fullo främja och stödja inkludering.

Villkor inom området finansiering

Inom det här området ska finansiering och processer i samband med finansieringsmekanismer såväl som stimulansfaktorer i resurstilldelning och stödfördelning bedömas. Det fordrar att följande är uppfyllt:

1. Policyn för finansiering stöder till fullo inkluderande undervisning.
2. Policyn för finansiering grundas till fullo på undervisningsbehov.
3. Policyn för finansiering underlättar till fullo flexibla, effektiva och ändamålsenliga svar på elevernas/studenternas behov.
4. Policyn för finansiering främjar till fullo stöd från närliggande serviceområden och nödvändigt samarbete mellan sektorer.

7.3 Indikatorer

Indikatorer inom området lagstiftning

Indikator för villkor 1:

Full överensstämmelse mellan nationell skollagstiftning och internationella överenskommelser:

- 1.1 Överensstämmelse mellan nationell skollagstiftning och internationella överenskommelser (t ex Salamanca-deklarationen, FN-konventioner, etc.).

Indikator för villkor 2:

Full överensstämmelse mellan olika nationella lagar:

- 2.1 Överensstämmelse mellan olika nationella lagar (t.ex. antidiskrimineringslag, skollag, handikapplagar, Barnkonventionen etc.).

Indikatorer för villkor 3:

- 3.1 Skollagstiftning omfattar alla utbildningsnivåer.
- 3.2 Etablerade metoder finns för tidig upptäckt av behov av särskilt stöd i förhållande till elever, lärare och andra yrkeskategorier och olika utbildningsnivåer (t.ex. förskola, grundskola, högre utbildning, vuxenutbildning, livslångt lärande).
- 3.3 Etablerade metoder finns för att så tidigt som möjligt identifiera och bedöma behov av särskilt stöd.
- 3.4 Tillräckliga resurser finns för tidig upptäckt och bedömning av behov av särskilt stöd.
- 3.5 Särskilt stöd ges så fort behovet identifierats och styrs av principerna för inkludering.
- 3.6 Antidiskrimineringslagstiftning underlättar tillträde till yrkesutbildning, vidareutbildning och högre utbildning.
- 3.7 Longitudinella data om stadie- och skolövergångar och slutmål (arbete, vidare och högre utbildning, yrkesutbildning) för olika elevgrupper samlas in av regeringen eller andra organ.
- 3.8 Etablerade metoder finns för att tillförsäkra att alla elever på samtliga nivåer (förskola, grundskola, högre utbildning och vidareutbildning) har tillträde till utbildning, möjlighet att fullfölja den och utvecklas.
- 3.9 Inom yrkesutbildningen utvecklas flexibla läroplaner som kan anpassas till elevernas behov och förväntningar.

3.10 Etablerade metoder finns för stödjande åtgärder liksom redskap för att underlätta information och rådgivning för elever i behov av särskilt stöd.

Indikator för villkor 4:

Skollagstiftning behandlar kvaliteten på utbildning av lärare, psykologer, icke undervisande personal, etc., speciellt med avseende på att möta mångfald:

- 4.1 Grundläggande lärarutbildning och fortbildningsprogram för lärare inrymmer specialpedagogik eller frågor som gäller inkludering.
- 4.2 Lärare och annan personal får stöd i att utveckla sina kunskaper, färdigheter och attityder vad gäller inkludering så att de är beredda att möta alla elever i den ordinarie undervisningen.
- 4.3 Kurser och möjligheter till fortbildning för att öka lärarnas pedagogiska kompetens och färdigheter finns.
- 4.4 Lärare planerar, undervisar och granskar tillsammans.
- 4.5 Öronmärkta resurser sätts av för kompetenshöjning inom området att möta särskilda behov i inkluderande undervisning.

Indikatorer för villkor 5:

Skollagstiftningen behandlar till fullo frågor om flexibilitet, mångfald, och lika möjligheter till utbildning för alla elever:

- 5.1 Fastställda regler/rutiner finns för samarbete mellan områdena utbildning, hälsa, sociala sektorer, etc.
- 5.2 Fastställda regler/rutiner finns för samarbete mellan det formella utbildningssystemet och anordnare av frivilliga utbildningar.
- 5.3 Fastställda regler/processer finns som innebär att lika möjligheter respekteras, likabehandling och icke-diskriminering omfattar alla elever utan undantag.
- 5.4 Fastställda regler/processer finns för att matcha personella och materiella resurser med alla elevers/studerandes behov.
- 5.5 Möjlighet till flexibla anpassningar av läroplaner och individuella undervisningsplaner finns.

- 5.6 Fastställda regler/processer finns som gör det möjligt för varje enskild elev att få ett slutbetyg vid skolgångens slut.
- 5.7 Fastställda rutiner finns för konsultation med frivilliga organisationer och informella utbildningssystem.
- 5.8 Fastställda regler/processer finns för att elever/föräldrar/lärare ska vara delaktiga i beslut.
- 5.9 Fastställda rutiner finns för att avgöra tvister.
- 5.10 Regler/processer skrivs så att de är flexibla och ger möjlighet till förändringar för att passa alla elevers, lärares, föräldrars behov och förväntningar på de olika nivåerna inom utbildningssystemet.

Indikatorer för villkor 6:

Skollagstiftning behandlar till fullo frågor om uppföljning och ansvar för all utbildning och omfattar alla elever:

- 6.1 Regler finns för uppföljning och utvärdering av insatta åtgärders effektivitet (genom t ex självutvärdering, inspektion, kartläggning av åtgärder).
- 6.2 Regler finns för uppföljning av effektiviteten av olika stöd för lärande.
- 6.3 Regler finns för att följa upp delaktighetsnivåerna (antagning, andel som fullgör skolgången, andel som avbryter den eller som exkluderas) för olika grupper av elever.

Indikatorer inom området delaktighet

Indikatorer för villkor 1:

Antagningspolicier främjar tillträde till ordinarie undervisning för alla elever:

- 1.1 Alla elever, oberoende av bakgrund och förmåga, erbjuds möjligheter till lärande.
- 1.2 Fastställda regler finns för skolskjuts/transport.
- 1.3 Fastställda regler finns för tillgänglighet vad gäller byggnader, utrustning, infrastruktur.
- 1.4 Alternativa lärverktyg finns som möter individuella behov.
- 1.5 Hänsyn tas till elevers synpunkter på sin lärandemiljö.

-
-
- 1.6 Antal och procentandel elever i behov av särskilt stöd i ordinarie klasser, särskilda undervisningsgrupper i ordinarie skolor, särskilda skolor utanför det reguljära utbildnings-systemet, samlas in och följs upp inom olika delar av systemet.
 - 1.7 Antal och procentandel elever i behov av särskilt stöd som undervisas under ansvar av hälsovård, sociala myndigheter (omhändertagna barn) eller ungdomsvården, i hemmet, samlas in och följs upp inom olika nivåer av systemet.

Indikatorer för villkor 2:

Kommentarmaterial till läroplanerna, om sådana finns, underlättar till fullt inkluderande av alla elever:

- 2.1 Läroplanen medger flexibilitet avseende individuella utbildningsbehov.
- 2.2 Läroplanen står i relation till elevernas behov i det dagliga livet och inte bara vad gäller teoretiskt lärande.

Indikatorer för krav 3:

Nationella provsystem, om de finns, följer till fullt principerna för inkluderande bedömning och fungerar inte som hinder för delaktighet i bedömningen eller lärandet:

- 3.1 Regler finns för bedömning av ett brett spektrum av lärande.
- 3.2 Regler finns för att bedöma och uppmuntra alla elevers prestationer.
- 3.3 De bedömningar som används ger alla elever möjlighet att visa sina kunskaper och färdigheter.
- 3.4 Regler för anpassning och modifiering av provmetoder och instrument finns.

Indikatorer för villkor 4:

System för identifieringen av utbildningsbehov och bedömningar främjar och stöder till fullt inkluderande:

- 4.1 Metoderna är ickediskriminerande och grundade på bästa praxis.
- 4.2 Identifiering av en elevs behov görs utifrån en holistisk och primärt behovsbaserad utgångspunkt. Den sammanhänger

inte bara med undervisning och lärande utan också med utvecklingen av individuella utbildningsplaner, IUP och utvärderingsmetoder.

- 4.3 System finns för att identifierade behov ska utgå från den enskilde elevens utbildningserfarenheter.

Indikatorer på finansieringsområdet

Indikatorer för villkor 1:

Policy för finansiering stöder till fullo inkluderande undervisning:

- 1.1 Grundtilldelning ges till skolor för att de ska kunna möta alla elevers behov, inklusive resurser för finansiering av särskilt stöd.
- 1.2 Nödvändig och adekvat finansiering för obegränsat tillträde till inkluderande utbildning för alla elever erbjuds utan att vara beroende av bidrag från frivillig- eller välgörenhetsorganisationer.
- 1.3 Finansiering stöder tillgången till inkluderande utbildning för alla elever och är grundad på behov, begåvning, styrkor och intressen.
- 1.4 Kriterier finns för att få ytterligare tilldelning av medel på systemnivå (lokalområde/skolor) och endast därefter på individuell behovsnivå (för att undvika negativt utpekande).

Indikatorer för villkor 2:

Policy för finansiering grundas till fullo på utbildningsbehov:

- 2.1 Policy grundas (primärt) på identifieringen av den åtgärd som behövs, snarare än på kategoriserande benämningar av elevens svårigheter.
- 2.2 Utbildningssystemet anpassas till elevers behov och inte tvärtom.
- 2.3 En tydlig definition av behov av särskilt stöd finns i tillämplig lagstiftning.
- 2.4 Villkor för samarbete mellan sektorer är uppfyllda.
- 2.5 Finansiering finns för tidig identifiering av behov av särskilt stöd och tidigt stöd ges till elever som har behov av särskilt

stöd ("tidigt" betyder elevens ålder och/eller tidiga tecken på svårigheter i lärandet vid vilken ålder som helst).

- 2.6 Målsmän och eleven själv har ett betydande inflytande över identifieringen/beskrivningen av elevens behov och nödvändiga åtgärder.
- 2.7 Lämpliga medel avsätts för att identifiera och bemöta olika behov av stöd under skoltiden (från förskola till gymnasium och universitet) och för att stödja övergången från ett stadium till ett annat.
- 2.8 Tillgång och effektiv användning av alternativa lärverktyg för att underlätta och möta elevernas identifierade behov av stöd och främja självständighet och självbestämmanderätt.
- 2.9 Elever i behov av särskilt stöd behandlas likvärdigt, med hänsyn taget till kön, ålder, etnicitet, religion, funktionsnedsättning, socioekonomisk status och bostadsområde.

Indikatorer för villkor 3:

Policy om finansiering underlättar till fullo flexibla, effektiva och verksamma svar på behov:

- 3.1 Regler och metoder för tilldelning av resurser är lätta att förstå för professionella, föräldrar och allmänheten/medborgarna.
- 3.2 Resurser kan hanteras flexibelt på skolnivå och lokal nivå (men ändå med tillräcklig centraliserad tillsyn och samordning för att undvika onödig dubblering).
- 3.3 Medel tilldelas på ett lämpligt sätt för tidig identifiering och förebyggande.
- 3.4 Regler finns för att optimala lösningar inom varje område tas i beaktande när det gäller effektivitet, verkningskraft, kompetens, kvalitet, etc.

Indikatorer för villkor 4:

Policy om finansiering främjar till fullo stöd från närliggande tjänsteområden och nödvändigt samarbete mellan olika sektorer:

- 4.1 Tillgång finns till välutvecklade stödtjänster på fullgod nivå av professionell expertis inom området inkluderande undervisning.

- 4.2 Verksamt och effektivt samarbete finns etablerat mellan institutioner (utbildningsdepartement, skolförvaltningar, skolor, hälsovård och sociala myndigheter).
- 4.3 Professionella (psykologer, läkare, socialarbetare och administratörer, vare sig de är specialister på specialpedagogisk undervisning eller inte) arbetar tillsammans.
- 4.4 Tillräckliga medel fördelas för att täcka nödvändigt nätverksarbete.

8. METODSAMBAND MED TEMATISKA PROJEKT

I avsnitt 7, områdena, presenterades villkor och indikatorer för utbildning, såväl som sambandet med specifika indikatorer. Styrkan i det tillvägagångssättet understryks av hur det passar in i innehållsrelaterade projekt med rekommendationer inom ett särskilt tematiskt område.

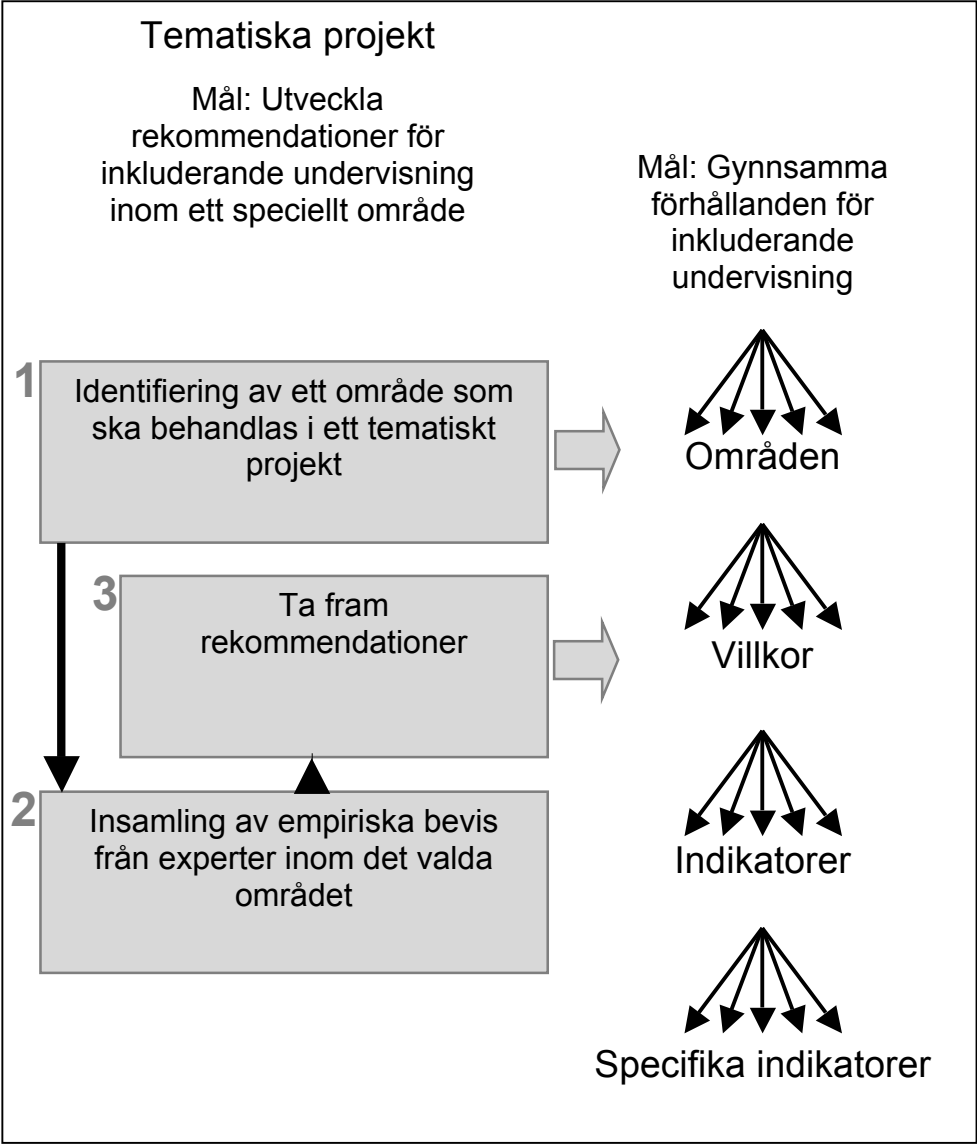
Inom the Agency's tematiska projekt är alltid första steget att identifiera områden inom utbildningsområdet som behöver ytterligare uppmärksamhet. The Agency har två tillvägagångssätt för denna identifiering. Det första är att alltid ha metoder som är konstruerade för att möta omedelbara behov hos the Agency's medlemsländer, behov som inte kan förutses eller planeras. Det andra är att samla bidrag från the Agency's medlemsländer om de behov som behöver undersökas. Behoven väljs ut med hänsyn till nationella prioriteringar inom specialpedagogisk undervisning såväl som utbildningsprioriteringar på europeisk nivå. Behoven konsolideras i the Agency's tematiska projekt.

Det andra steget för tematiska projekt är – förutom genomgång av relevant internationell forskningslitteratur inom det utvalda området – att samla empiriska bevis från europeiska experter. Olika metoder används för insamlingen (inklusive fallstudier och besök på fältet).

I det tredje steget används en induktiv resonerande process och generaliseringar görs på grundval av individuella förekomster. Generaliseringarna är formulerade som rekommendationer. Rekommendationerna föreslår åtgärder för att uppnå gynnsamma förhållanden för inkluderande undervisning i det valda området.

Rekommendationer kan lätt bli villkor om man inte fokuserar på de åtgärder som behövs, utan ser på resultaten av åtgärderna som gynnsamma förhållanden för inkluderande undervisning.

Figur 6 nedan visar de olika steg som the Agency's tematiska projekt följer.

Figur 6: Metodsamband med tematiska projekt

9. YTTERLIGARE STEG

Projektets mål var att utveckla en uppsättning indikatorer på nationell nivå som också kan användas på den europeiska nivån, och som gör att man kan granska de förhållanden i varje land som kan stödja eller hindra utvecklingen av inkluderande undervisning i skolor. Projektet har också gett ett ramverk och en metodologi för att stödja länder i utvecklingen av indikatorer på nationell nivå inom områden som de anser relevanta. Följande reflektioner är avsedda som ett förslag till att göra indikatorerna operationella genom att utveckla specifika indikatorer och göra dem användbara för uppföljning och jämförelser över landet.

Analys av generella villkor i alla de tre områdena

Det finns tecken på att det kan vara möjligt att identifiera generella krav i de tre områdena och utveckla indikatorer för vart och ett av dem. Ett villkor som "överensstämmelse med internationell standard för inkluderande undervisning" kan översättas till individuella indikatorer i lagstiftning, delaktighet och finansiering. Ett sådant tillvägagångssätt kan leda till en mer sammanhängande och omfattande lista med indikatorer och skulle kunna användas för att "generera" indikatorer som saknas på nuvarande lista.

Val av en mindre uppsättning indikatorer

En mindre omfattande delunderuppsättning av indikatorer ger länderna verktyg för att jämföra sin egen utveckling med andra länders. Den skulle väljas ut av dem som sätter upp policier (dvs. the Agency's styrelseledamöter) på grundval av hur man ser på deras relevans för ömsesidig jämförelse på europeisk nivå. Grundat på denna mindre uppsättning indikatorer kunde ett uppföljningsprojekt utveckla specifika indikatorer som gör indikatorerna mätbara.

Definition av mätbara indikatorer

Syftet med detta steg skulle vara att varje specifik indikator skulle signalera att ett visst förhållande existerar, eller att vissa resultat har, eller inte har, uppnåtts. Sådana specifika indikatorer skulle göra det möjligt för beslutsfattare att bedöma framsteg när det gäller att uppnå avsedda resultat, mål och andra föresatser i policys eller program (uppföljning). Indikatorer som de beskrivs i avsnitt 7 kan både inkludera en specifikation av kvantifierbara mål och kvalitetsmått.

Både kvalitativa och kvantitativa aspekter ger användbar information och behövs när en balanserad och rimlig bild av processer mot uppfyllelse av mål och föresatser eftersträvas. Men, med tanke på målgruppen bör alla specifika indikatorer också, bland annat, ge enkel information som kan kommuniceras och lätt förstås både av den som ger informationen och den som använder den. Specifika indikatorer kan alltså vara en faktor – bland många – som kan användas när beslut fattas om policyinriktningar och prioriteringar.

Som beskrivs i avsnitt 7 gör specifika indikatorer de respektive indikatorerna operationella. För att uppnå detta syfte kan specifika indikatorer utvecklas på ett eller flera av följande sätt:

- Den specifika indikatorn kvantifierar en speciell aspekt av den indikator som avses;
- Den specifika indikatorn visar om en viss aspekt av indikatorn existerar eller inte (t ex som en kontrollstation);
- Den specifika indikatorn definierar den utsträckning i vilken indikatorns kvalitetsattribut kan observeras (kvalitetsnivå);
- Den specifika indikatorn visar i detalj i vilken utsträckning implementerade policys skiljer sig eller överensstämmer med lagstiftning eller överenskommelser (nivå av överensstämmelse);
- De specifika indikatorerna bedömer i vilken utsträckning systemet garanterar att kvalitetsvillkoret (uttalat i indikatorn) finns med i alla fall (täckningsnivå).

Varje specifik indikator bör ha en kort men entydigt formulerad definition och grund.

Att skapa lämpliga mätskalor för de specifika indikatorerna

I ett efterföljande steg måste skalor för varje specifik indikator utvecklas. För kvalitativa specifika indikatorer kan potentiella skalor variera från bipolära (t.ex. "finns/finns inte") till ordinalskalor med ett lämpligt antal värden, som vart och ett är tydligt urskiljbart och utesluter det andra (t ex "överensstämmande/små avvikelser/stora avvikelser/ingen överensstämmelse alls"). Kvantitativa specifika indikatorer måste formuleras proportionellt (t ex 1 av 4).

För kvantitativa specifika indikatorer måste beräkningsmetoden utarbetas i detalj och källor och datakvalitet måste definieras. För kvalitativa specifika indikatorer behövs riktlinjer för att minimera

skalornas subjektivitet, genom att i detalj ange i vilka situationer ett visst värde ska väljas, och vilken nivå som ska väljas vid tvekan eller oklarhet.

Att identifiera gruppen utvärderare

Särskilt inom området kvalitetsmått påverkar utvärderarens subjektiva syn valet av skalvärden. Om en specifik indikator till exempel ska mäta föräldrarnas delaktighet i beslutsprocesser, kan föräldrarnas åsikt skilja sig från de professionellas. Därför skulle ett ytterligare steg vara att undersöka vilka grupper som bör involveras, så att utvärderingsresultaten ger en realistisk bild av den speciella policyaspekten.

Att öka överensstämmelsen mellan utvärderare

Eftersom specifika indikatorer i första hand är avsedda som verktyg inom länder, bör uppsättningen indikatorer vara konstruerade så att de kan användas för självutvärdering. Men skalornas subjektivitet (se tidigare paragraf), liksom dålig överensstämmelse mellan utvärderare, är potentiella hot mot neutrala och rättvisa bedömningar. Att göra mätningar jämförbara mellan länder fordrar att de personer som utför mätningarna är helt oberoende (dvs. utvärderaren). Överensstämmelse mellan utvärderarna kallas också tillförlitlighet eller konkordans i bedömningen av samma moment. Ju högre den överensstämmelsen är, dess bättre är homogeniteten, eller konsensus i de uppskattningar som gjorts av olika bedömare. Varje utvärderingsinstrument bör alltså innehålla en tillräcklig grad av detta kvalitetskaraktistikum. Om olika utvärderare inte överensstämmer tillräckligt måste åtgärder vidtas för att förbättra överensstämmelsen. Det kan uppnås genom att skalorna förbättras eller genom en bättre utbildning av utvärderarna.

Sammanställning, nedbrytning och tolkning av data

För vissa specifika indikatorer kan det vara nödvändigt att beskriva hur sammanställningen från lokal via regional och upp till en nationell nivå ska ske och hur kvalitativa skalvärden bör hanteras. På samma gång bör de aspekter enligt vilka en nedbrytning på nationell nivå kan göras, diskuteras och bestämmas för varje specifik indikator. En del specifika indikatorer kan till exempel brytas ned på undervisningsnivå, administrationsnivå (t ex lokal, regional, nationell) för kön eller ålder, geografisk plats eller typ av verksamhet.

Slutligen bör det sätt på vilket resultaten för varje specifik indikator ska tolkas beskrivas. Genom att koppla riktlinjerna för tolkningen av definitionerna av varje specifik indikator förhindras – eller åtminstone minimeras – risken för att icke-fackmän som använder indikatorerna misstolkar dem.

Processplanering

I slutsteget är det viktigt att reflektera både över nödvändiga metoder på nationell nivå och på europeisk nivå för att hantera processen med datainsamling, tolkning och feedback. Perioder för datainsamling måste bestämmas. De som ska ansvara för datainsamlingen måste utses och instrueras. På den europeiska nivån måste metoder för rapportering av resultat överenskommas och fastställas.

Framtida arbete

På grund av begränsade resurser har redan några restriktioner införts vad gäller projekts ram. Som beskrivs i avsnitt 7 valdes tre områden från listan med områden för inkluderande utbildning ut för närmare granskning, men i framtiden måste också andra områden täckas. I utvecklingen av framtida indikatorer måste man se till alla dessa områden, annars blir indikatoruppsättningen inte komplett (dvs. täcker inte inkluderande utbildning i sin helhet). Inte överraskande innehåller listan på en del områden några teman som behandlats tidigare eller för närvarande behandlas i andra Agency-projekt. Resultat (t ex rekommendationer) som kommer fram i projektarbete kan vara en bra grund för utveckling av indikatorer på det specifika området (se avsnitt 8 för en förklaring av hur rekommendationerna som kommer från projektarbete stämmer överens med tillvägagångssättet i den här rapporten). Listan kan också läsas som en agenda för teman som behöver tas upp, antingen i projekt, seminarier, konferenser eller andra evenemang, både på nationell och europeisk nivå.

REFERENSER

Booth, T. and Ainscow, M. 2002. *Index of Inclusion: developing learning and participation in schools*, Bristol: Centre for Studies on Inclusive Education (CSIE)

European Agency for Development in Special Needs Education (red.) 2007. *Lissabon-deklarationen*, Finns tillgänglig online: <http://www.european-agency.org/publications/flyers/lisbon-declaration-young-people2019s-views-on-inclusive-education> (Senaste uppdatering: 7 juli 2009)

Europeiska Kommissionens Generaldirektorat för utbildning och kultur (red.) 2002. *Education and training in Europe: diverse systems, shared goals for 2010; The work programme on the future objectives of education and training systems*, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities

Europa-rådet, 2000. Lisbon European Council 23 and 24 March 2000, Presidency Conclusions, Finns tillgänglig online: http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm (Senaste uppdatering: 9 juli 2009)

Hollenweger, J. and Haskell, S. (red.) 2002. *Quality Indicators in Special Needs Education: an International Perspective*, Lucerne: Edition SZH/SPC

Meijer, C.J.W. (red.) 2003. *Specialundervisning i Europa 2003: utvecklingstendenser i 18 europeiska länder*, Middelfart: European Agency for Development in Special Needs Education

Peacey, N. 2006. *Reflections on the Seminar*, Vienna: European Agency for Development in Special Needs Education (Presentation vid Bedömningsprojektets möte den 20 maj, 2006)

Peters, S., Johnstone, C. and Ferguson, P. 2005. *A Disability Rights in Education Model for evaluating inclusive education*, (Michigan State University, East Lansing, MI, USA), London: Taylor & Francis

Soriano, V., Kyriazopoulou, M., Weber, H. and Grünberger, A. (red.) 2008. *Ungas röster: Att möta mångfald i utbildningen*, Odense: European Agency for Development in Special Needs Education

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) 1994. *Salamanca deklARATIONEN med handlingsram för undervisning av elever i behov av särskilt stöd*, Paris: UNESCO

Watkins, A. (red.) 2007. *Bedömning och inkludering: Riktlinjer och metoder*, Odense: European Agency for Development in Special Needs Education

ORDLISTA

Datasammanställning – varje process inom vilken information insamlas i sammanfattad form för att t ex användas för statistisk analys.

Indikator – en indikator definieras som en parameter eller ett värde som fås ur parametrar och som syftar till att ge information om situationen för en företeelse.

Mätbar – något som kan mätas numeriskt på något sätt.

Nedbrytning – att skilja ut eller bryta ned data i komponenter (och motsatsen till sammanställning).

Operationell – en process eller en serie åtgärder för att nå ett resultat.

Operationell indikator – en indikator som definierats så att den kan mätas.

Överensstämmelse mellan skalor – Graden av överensstämmelse mellan skalor. Den ger en uppfattning om hur stor konsensusen är i de bedömningar som görs.

Överensstämmelse/nivå av överensstämmelse – graden av enhetlighet, standardisering och frihet från motsägelser i ett systems delar eller komponenter.

Sensor – den del av ett mätinstrument som direkt svarar på förändringar i miljön.

Uppföljning – att observera något (och ibland registrera data).

Utvärderare(n) – en person som utför en utvärdering eller en bedömning.

DELTAGANDE EXPERTER

BELGIEN (Flamländsk- talande delen)	Elisabeth Deschauer	elisabeth.deschauer@ugent.be
	Caroline Vanderkinderen	caroline.vandekinderen@ugent.be
BELGIEN (Fransktalande delen)	Patrick Beaufort	pbeaufort@ecl.be
	Jean-Claude De Vreese	jeanclaude.devreese@skynet.be
CYPERN	Kalomira Ioannou (PAG medlem ²)	kioannou@moec.gov.cy
	Anastasia Hadjiyannakou	hadjanas@cytanet.com.cy
DANMARK	Hans Henrik Knoop	knoop@dpu.dk
ESTLAND	Inga Kukk	inga.kukk@hm.ee
FRANKRIKE	José Seknadjé	jose.seknadje@inshea.fr
GREKLAND	Maria Michaelidou	smi@acm.org
IRLAND	Michael Travers	michael_travers@education.gov.ie
ISLAND	Anna Kristin Sigurðardóttir	annakristin@khi.is
ITALIEN	Serenella Besio	s.besio@univda.it
LETTLAND	Guntra Kaufmane	guntra.kaufmane@vsic.gov.lv
LITAUEN	Laima Paurienė	laima.pauriene@spc.smm.lt
MALTA	Mario Testa	mario.testa@gov.mt
NEDER- LÄNDERNA	Berthold van Leeuwen	B.vanLeeuwen@slo.nl
NORGE	Anders Øystein Gimse (PAG medlem)	Anders.Oystein.Gimse@utdanning sdirektoratet.no

² PAG medlem: deltagare i referensgrupp till projektet

	Svein Nergaard	svein.nergaard@statped.no
PORTUGAL	Filomena Pereira	filomena.pereira@dgidc.min-edu.pt
SCHWEIZ	Judith Hollenweger (PAG medlem)	judith.hollenweger@phzh.ch
SPANIEN	Marta Sandoval Mena	marta.sandval@uam.es
STOR- BRITTANIEN (England)	Brahm Norwich	B.Norwich@exeter.ac.uk
STOR- BRITTANIEN (Skottland)	Martyn Rouse	m.rouse@abdn.ac.uk
SVERIGE	Agneta Gustafsson	agneta.gustafsson@spsm.se
	Ingemar Emanuelsson	ingemar.emmanuelsson@telia.com
TJECKIEN	VeraVojtová	vojtova@jumbo.ped.muni.cz
TYSKLAND	Anette Hausotter	anette.hausotter@iqsh.de
	Matthias V. Saldern	vsaldern@uni-lueneburg.de
UNGERN	Zsuzsa Hámori-Váczy (PAG medlem)	zsuzsa.vaczy@om.hu
	Zsuzsa Várnai	varnaizsuzsa@level.datanet.hu
ÖSTERRIKE	Karl Hauer	karl.hauer@ooe.gv.at

Indikatorer – för utveckling av inkluderande undervisning i Europa, presenterar de viktigaste resultaten från ett Agency-projekt som innefattat 23 europeiska länder.

Projektets syfte var att utveckla en metodologi som skulle leda fram till indikatorer som passar för uppföljning på nationell nivå, men också kan användas på europeisk nivå. En sådan uppsättning indikatorer fordrar ett tydligt fokus på policyförhållanden som kan stödja eller hindra utvecklingen av inkluderande undervisning i skolorna. Flera europeiska och internationella institutioner har arbetat med att utveckla indikatorer inom specifika policyområden. Detta projekt har använt de erfarenheterna för att utveckla indikatorer inom området inkluderande undervisning.

Projektet ledde till två viktiga resultat:

- Det första, att utveckla och implementera ett underifrån-perspektiv för att identifiera relevanta indikatorer. Det grundades på konsensus hos deltagarna i projektet;
- Det andra, att specificera en första uppsättning indikatorer inom tre nyckelområden – lagstiftning, delaktighet, finansiering.

Projektets huvudintention har varit att utveckla lämpliga indikatorer som stöder konstruktiva jämförelser och ömsesidigt lärande från goda – det vill säga effektiva och framgångsrika – vägar till inkluderande undervisning.

Rapporten presenterar projektets ramverk, grund, syften och mål, såväl som den metodologi som använts för att utveckla de indikatorer som behövs för att följa upp utvecklingen av inkluderande undervisning.

